

ANALYSIS OF THE FACTORS THAT INFLUENCE STARTING THE ENTREPRENEURIAL VENTURE IN POST-TRANSITIONAL MONTENEGRO

Sandra Đurović

Faculty of Business Economics Bar, University of Adriatic Bar, Sandra.djurovic.fpe@gmail.com

Abstract: It is indisputable that many factors influence the start of the entrepreneurial venture. The personality of the entrepreneur, the characteristics and his/her behavior, knowledge and innovation are certainly crucial factors, but the social atmosphere and climate are also of great influence. Taking this into account in this paper, we give a theoretical discussion on entrepreneurial ventures in the context of post-transitional Montenegro. The focus of this paper is on the entrepreneurial ventures in the small and medium-sized enterprises sector, given that this segment is of great importance in the market conditions of business, both in central Europe as well as in the countries of Southeastern Europe, especially in post-transition countries such as Montenegro. In Montenegro, small and medium-sized enterprises are increasingly influencing the improvement of social life in general, therefore we analyze what factors can influence perceptions of entrepreneurs when deciding upon their businesses.

Unstable conditions that prevail in the wider environment make the establishing and running of a new company at risk and dangerous, which is a challenge for the entrepreneur himself and the need to deal with the risk of failure, making his or her every business decision more complex. This is the attitude of prominent authors who are studying issues related to entrepreneurship and corporate governance, such as Kotler, Porter, Mintzberg and others, analyzing the theoretical assumptions applied in the Montenegrin context. This is indicated by the fact that all segments of the near and wider environment are characterized by the exceptional complexity and dynamics of changing the conditions of business, which is caused, inter alia, by the process of globalization of all areas of social life, and especially economic spheres. The establishment of small and medium-sized enterprises is an extremely large, risky and responsible process, which imposes the need for a serious and studious approach to the launching and realization of entrepreneurial ventures. Especially since the capital invested in the starting of the company is most often borrowed from some bank loan or less often from family savings. The ultimate assumption of an entrepreneurial venture is the ability to create a vision of future business activity, which implies the ability to take on various types of risks, as well as extensive efforts and efforts to succeed the business venture. In the modern consumer society, the buyer/customer is the center of attention of the entrepreneurs.

In the paper we conclude that entrepreneurial activities, especially in post-transition societies, are largely conditioned by the perception of the risk of launching an entrepreneurial venture. Precisely the perception of the risk of the failure determines whether someone will make a decision to start and develop its own business at all, while the perception of risk lies in complex interactions with other analyzed factors.

Keywords: entrepreneurial venture, entrepreneurial decision making, risk perception, post-transitional Montenegro, theoretical analysis

ANALIZA FAKTORA KOJI UTIČU NA OTPOČINJANJE PREDUZETNIČKOG PODUHVATA U POST-TRANZICIONOJ CRNOJ GORI

Sandra Đurović

Fakultet za poslovnu ekonomiju Bar, Univerzitet Adriatik Bar, sandra.djurovic.fpe@gmail.com

Rezime: Nesporno je da na otpočinjanje preduzetničkog poduhvata utiču brojni faktori, sama ličnost preduzetnika, karakteristike i njegovo ponašanje, znanje i inovativnost su sigurno ključni faktori, ali veliki uticaj imaju i društvena atmosfera i klima. Uzevši sve to u obzir u ovom radu dajemo teorijsku diskusiju o preduzetničkim poduhvatima u kontekstu post-tranzicione Crne Gore. Fokus ovog rada je usmjeren na preduzetničke poduhvate u sektoru malih i srednjih preduzeća, s obzirom da je ovaj segment u tržišnim uslovima poslovanja od izuzetnog značaja, kako u cijeloj Evropi, tako i u zemljama Jugoistočne Evrope, a posebno u post-tranzicionim zemljama kao što je Crna Gora. U Crnoj Gori mala i srednja preduzeća sve značajnije utiču na unapređenje društvenog života u cjelosti stoga analiziramo koji faktori sve mogu uticati na percepciju preduzetnika prilikom odlučivanja o svojim biznisima.

Nestabilni uslovi koji vladaju u širem okruženju čine osnivanje i vođenje novog preduzeća rizičnim i opasnim, što predstavlja izazov za samog preduzetnika i potrebu da se izbori sa rizikom od neuspjeha, a njegovu ili njenu svaku poslovnu odluku čine kompleksnijom. Ovo je stav i uglednih autora koji proučavaju problematiku u vezi sa preduzetništvom i upravljanjem preduzećem, kao što su Kotler, Porter, Mintzberg i drugi, analizom čijih teorijskih pretpostavki, primijenjenim na crnogorskom kontekstu, se bavi i ovaj rad. Na to upućuju i činjenice da sve segmente bližeg i šireg okruženja karakteriše izuzetna složenost i dinamičnost promjena uslova privređivanja, što je uzrokovano, pored ostalog, procesom globalizacije svih oblasti društvenog života, a posebno ekonomske sfere. Osnivanje malog i srednjeg preduzeća predstavlja izuzetno krupan, rizičan i odgovoran proces, što nameće neophodnost ozbiljnog i studioznog pristupa pokretanju i realizovanju preduzetničkog poduhvata. Posebno iz razloga što kapital uložen u osnivanje preduzeća najčešće biva pozajmljen iz neke vrste bankarskog kredita ili rjeđe iz porodične uštedevine. Krucijalna pretpostavka preduzetničkog poduhvata jeste sposobnost stvaranja vizije buduće poslovne aktivnosti, što podrazumijeva sposobnost za preuzimanje raznih vidova rizika, ali i opsežno zalaganje i trud kako bi poslovni poduhvat uspio. U modernom potrošačkom društvu kupac je u centru pažnje preduzetnika, jer u svakom preduzetničkom poduhvatu postoji veliki rizik da izostane kupac.

U radu zaključujemo, da preduzetničke aktivnosti, posebno u post-tranzicionim društvima, velikim dijelom bivaju uslovljene percepcijom rizika za pokretanje preduzetničkog poduhvata. Upravo percepcija rizika od neuspjeha kod ljudi bitno određuje da li će donijeti odluku o pokretanju i razvoju sopstvenog biznisa dok percepcija rizika stoji u složenim interakcijama sa ostalim analiziranim faktorima.

Ključne riječi: preduzetnički poduhvat, faktori odlučivanja preduzetnika, percepcija rizika, post-tranziciona Crna Gora, teorijska analiza

UVOD

U teorijskom i metodološkom pristupu izdvajaju se tri krucijalna polazišta, pri čemu dva pristupa polaze od gledišta na preduzetnika kao slobodnog tržišnog subjekta koji funkcionišu na osnovu svojih sopstvenih percepcija i motivisan ekonomskim ciljevima, a treće se sastoji od definisanja odnosa preduzetnika sa širom socijalnom okolinom.

TEORIJSKA ANALIZA

Naglašeno je da na otpočinjanje preduzetničkog poduhvata utiču brojni faktori, od kojih su osobine ličnosti preduzetnika, karakteristike i njegovo ponašanje, znanje i inovativnost sigurno presudni faktori. Ova zapažanja utemeljenje nalaze u prvom pristupu, odnosno personalnoj psihološkoj teoriji zasnovanoj na već pomenutim psihičkim osobinama relevantnim za preduzetničke aktivnosti. One se, između ostalog, ispoljavaju u vidu kreativnosti, intuitivnosti, harizmatičnosti, sklonosti rizikovanju i sposobnosti funkcionisanja uz neizvjesnost.

Na neoklasičnoj ekonomskoj teoriji utemeljen je drugi pristup koji proučava fenomen preduzetništva u funkciji racionalnog korišćenja resursa koji su na raspolaganju, a sa ciljem sticanja što veće dobiti. Ova teorija bila je dominantna je prošlom vijeku.

Značajan uticaj koji imaju društvena i socijalna atmosfera, poslovna klima, nestabilni uslovi koji vladaju u širem okruženju čine osnivanje i vođenje novog biznisa rizičnim i opasnim. To predstavlja izazov za samog preduzetnika i potrebu da se izbori sa rizikom od neuspjeha, a svaku poslovnu odluku čini izuzetno kompleksnom. Treći pristup izučavanju ovog fenomena objašnjava ulogu socijalne kulture u razvoju afiniteta prema preduzetničkoj aktivnosti. Ovim pristupom apostrofira se uticaj spoljnog okruženja preduzetničkog djelovanja kroz sociokulturne institucije u kojima je moguće racionalno korišćenje potencijala koji su raspoloživi.

O navedenom govori i autor koji se bavio ovom oblasti: „Slobodni preduzetnički sistem... karakterišu tri pravne komponente: pravo na svojinu; pravo na slobodno preduzetništvo; i pravo na profit¹⁸⁶.”

Izučavanje fenomena preduzetništva vezuje sa za njegovu tržišnu usmjerenost, što podrazumijeva usklađenost sa kapitalističkim načinom i uslovima poslovanja. Stoga je svaka preduzetnička aktivnost u uslovima post-tranzicionog poslovnog okruženja opterećena brojnim otežavajućim faktorima koji proizilaze iz takvog društvenog ambijenta. Ipak, važno je naglasiti da se ljudska preduzimljivost ne vezuje samo za moderno vrijeme, već se može povezati sa svim razvojnim epohama čovječanstva hiljadama godina unazad.

¹⁸⁶ Vidjeti detaljnije: Novaković, Vladimir, et al, *Mala privreda i preduzetništvo*, AGM knjiga, Beograd, 2011, str. 90.

Ipak, ono što čini specifičnim fenomen preduzetništva jeste preduzetnička aktivnost u kontekstu tržišnog načina izražavanja vrijednosti i funkcionisanje zasnovano na ekonomskim kriterijuma uspješnosti. Za ilustraciju, značajna je jedna od definicija preduzetništva, a glasi: „Preduzetništvo je ljudska kreativna i inovativna djelatnost preko koje se kombinuju različiti tipovi resursa da bi se u procesu proizvodnje proizveli potrebni proizvodi i usluge radi zadovoljnja ljudskih potreba”¹⁸⁷.

Svemu ovome važno je dodati i teorijski stav da se preduzetništvo može identifikovati i kao pokretački faktor tranzicionog procesa u bivšim socijalističkim zemljama, koje su neminovno prošle proces tranzicije, a neke se, na žalost, i zaglavile u post-tranzicionom dobu. Nije svako društvo sa jednakim uspjehom realizovalo napuštanje koncepta državnog centralističkog upravljanja privredom u cilju primjene tržišnih kriterijuma uspješnosti poslovanja preduzeća. Iz tog razloga se nameće zaključak da je percepcija rizika od neuspjeha različita u odnosu na okruženje.

U zapadnoevropskom ambijentu teorijskih učenja potekla je jedna od definicija preduzetništva koja preduzetničku aktivnost opisuje kao „sposobnost kreiranja i stvaranja vizije praktično ni iz čega, kao ljudski kreativni čin, kao primenu energije za iniciranje i izgradnju preduzeća ili organizacije”¹⁸⁸. Ona objašnjava značaj preduzetničke vizije kao izraza hrabrosti za preuzimanjem proračunatog rizika, kao i preduzimanje velikih ličnih napora.

Preduzetničke aktivnosti, naročito u post-tranzicionim društvima, značajnim dijelom uslovljene su percepcijom rizika za pokretanje preduzetničkog poduhvata. Stoga je značajno da se u post-tranzicionim ekonomijama stvori i njeguje podsticajni poslovni ambijent koji afirmiše i ohrabruje preduzetničke aktivnosti, i u značajnoj mjeri utiče na ohrabrivanje preduzetnika da uđu u preduzetnički poduhvat. To je od izuzetne važnosti kako za preduzetnika kao jedinku tako i za društvo u cjelini, kako sa aspekta ekonomskog razvoja tako i iz ugla socijalnog razvoja. U razvijenim društvima i razvijenim ekonomijama, socijalni razvoj srazmjerno prati ostale sfere društva. Međutim, u post-tranzicionim društvima kakva su društva većine zemalja nastale raspadom SFR Jugoslavije, među kojima je i Crna Gora, tranzicija je ostavila velike negativne socijalne posljedice. Prioritetni ekonomski ciljevi u određenim fazama tranzicionog perioda nisu u dovoljnoj mjeri uspijevali da prate socijalne potrebe, te je zemljama u post-tranzicionim društvima ostalo, u značajnoj mjeri, negativnih socijalnih posledica. Za post-tranziciono društvo kakvo je crnogorsko od izuzetnog je značaja uskladiti ekonomski rast i razvoj, a istovremeno njegovati socijalnu uključenost svih društvenih slojeva. Preduzetnička aktivnost je snažan mehanizam za ostvarivanje pomenutih društvenih ciljeva.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Preduzetničke aktivnosti, posebno u post-tranzicionim društvima, velikim dijelom bivaju uslovljene percepcijom rizika za pokretanje preduzetničkog poduhvata. Percepcija rizika od neuspjeha često značajno onemogućava da se iskoristi izuzetno veliki preduzetnički potencijal koji je razvojna šansa svakog društva, a posebno post-tranzicionih kakvo je i crnogorsko društvo. U značajnoj mjeri percepcija rizika od neuspjeha kod ljudi bitno određuje da li će donijeti odluku o pokretanju i razvoju sopstvenog biznisa dok percepcija rizika stoji u složenim interakcijama sa ostalim analiziranim faktorima.

LITERATURA

- [1] Druker, Piter, Inovacije i preduzetništvo, Privredni regled, Beograd, 1991.
- [2] Novaković, Vladimir, et al., Mala privreda i redusetništvo, AGM knjiga, Beograd, 2011.
- [3] Pokrajac, S. Preduzetništvo, Alf-graf, Novi Sad, 2008.
- [4] Timmons, J. A., *New Venture Creation, Entrepreneurship for The 21st Century*, Irvin, 2004.

¹⁸⁷ Vidjeti detaljnije: Pokrajac, S; Tomić, D, *Preduzetništvo*, Alfa-graf, Novi Sad, 2008, str. 50.

¹⁸⁸ Vidjeti detaljnije, Timmons, J. A, *New Venture Creation, Entrepreneurship for The 21st Century*, Irvin, 2004, str. 132.

